

Abdusselâm el-'Uceylî'nin Edebî Kişiliği ve Bâsime Beyne'd-Dumû' Adlı Eseri

Dursun HAZER*

ABSTRACT

Abdassalam al-Ujayli's Literary Personality And His Work Termed Bâsima Bayna'd-Dumu'

Summary: Abdassalam al-Ujayli is one of the important story writers and novelist of Syria. Together with committing to the Arap-İslâm values, he is also the litterateur who benefits from universal values and writes in this direction. This novel named Bâsima bayna'd-Dumu' is his first essay; he also benefited from his own life story while he was writing this. In this novel he investigated young Syrian intellectuals expectations from life in 1950s, their hopes, their hopelesnes, they face to face in modern life and depressions with which they confrent.

Keywords: Novel, Abdassalam al-'Ujayli, Bâsima bayna'd-Dumu'

Roman sanatının Suriye'de ortaya çıkması ve gelişmesi, Mısır romanında olduğu gibi¹, batı medeniyetiyle irtibatın kurulması ile başlayan bir olgudur. Suriye edebiyatında batılı romanların sanatsal özelliklerini içeren ilk roman sayılan *Nehm* 1937 yılında yayınlanmıştır. Yazarı Şekîb el-Câbirî (d. 1912) yüksek tahsilini Almanya'da tamamlayıp Suriye'ye döndükten 18 gün sonra bu romanını yayınlamıştır². Bunun yanında 1953 yılından itibaren Suriye'de çevrilmeye başlanan Rus klasiklerinden Dostoyevski, Maksim Gorki, Tolstoy, Gogol gibi Rus yazarların eserlerinin Suriyeli ediplere etkisi olmuş, romanlarda realist yaklaşım ön plana çıkmaya başlamıştır³.

Abdusselâm el-'Uceylî⁴ *Bâsime Beyne'd-Dumû'* (Dâru'ş-şark el-Arabî, Beyrut, ts.)'u 1959 yılında yayınlamıştır; bu yıllar Suriye Edebiyatının yeni ye-

* **Yrd. Doç. Dr.**, Gazi Üniversitesi İllâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, Star Ajans, Ankara, 1997, s. 3; Musa Yıldız, "Nobel Ödüllü Yazar Necîb Mahfûz'un el-Liss ve'l-Kilâb Adlı Romanı", *Nüşa*, Sayı 5, Bahar 2002.

2 Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bânûrama er-Rivâyeti'l-Arabîyyeti'l-Hadîse*, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, 1980, s. 115.

3 Fâik el-Muhammed, *Dirâsâtun fi'r-Rivâye*, Daru'ş-Şebîbe, 1978, s. 109; Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bânûrama er-Rivâyeti'l-Arabîyyeti'l-Hadîse*, s. 119.

4 Abdusselâm el-'Uceylî, 1918 yılında Suriye'nin kuzeyinde yer alan Rakka adlı kasabada dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini Rakka'da, ortaöğrenimi de Halep'te tamamlamıştır. Şam'da tıp tahsilini bitirdikten sonra beldesi Rakka'ya dönerek hekimlikle meşgul olmuş, 1947 yılında milletvekili seçilmiş, 1962-63 yıllarında dışişleri, kültür bakanlığı yapmıştır. Kendisi, Bûbderân adlı, çocukluğu yıllarında bedevî hayat tarzını sürdüren bir aşirete mensuptur. Yazarlığa hikâyecilikle başlamıştır. On üç hikâye koleksiyonu, dört tane de romanı vardır. Fırat havzasında yaşayan halkın dramını, bedevî ve çöl muhitinin hayat şartlarını, insanla-

şermeye başladığı, ilk meyvelerini verdiği döneme rastlamaktadır. Suriye romancılığının gelişimini tamamlamadığı, henüz emekleme dönemini yaşadığı bu dönemde edipler, ressamlığa yeni başlayan bir ressamın tecrübelerini yaşıyorlardı. Seyyid Hâmid en-Nessâc Arap romanına dair yaptığı çalışmasında, bu erken dönem Suriye romanlarını eleştirel realizm türünde değerlendirmiş ve bunların bazı sosyal meseleleri resmetmeye özen gösterdiklerini veya bazı duygusal gerçekleri tasvir ettiklerini, ancak şahısların derin psikolojik tahlillerini yapamadıklarını, sadece olguların fotoğrafını çektiklerini belirtmiştir⁵.

Bâsime Beyne'd-Dumû' romanı Abdusselâm el-'Uceylî'nin ilk roman çalışmasıdır. Yazar bu eserini bir dergide dizi halinde yayınlanması için yedi ay gibi kısa süre içinde yazmıştır. İlk roman denemesi olması ve kısa süre içinde yazmak zorunda kalması sebebiyle bu eserin kendisini tam olarak memnun etmediğini belirtmiştir:

"*Bâsime Beyne'd-Dumû'* u yazmadan önce hikâyeler yazıyordum, bunlar çok vakit almıyordu... Riyâz Tâhâ (ö.1980) *el-İctihâd*'da dizi hâlinde yayınlamak için duygusal içerikli bir roman yazmamı istedi... Beyrut'tan dönerken arabam yuvarlandı, neredeyse ölüyordum. Bu olay romanın konusu oldu."⁶

el-'Uceylî, bu romanının yazımında kendi hayat hikâyesinden oldukça çok yararlanmıştı. Romanın baş kahramanı Süleyman Atallah, bedevî asıllı, Şam'da hukuk öğrenimini görmüş, bu öğrenimden sonra Halep'in kuzeyinde yer alan beldesine geri dönmüş, siyaset sahnesinde yer almış, romanda bahsi geçen kazayı yaşamıştır. el-'Uceylî'nin otobiyografisini okuduğumuzda bu belirttiğimiz özelliklerin hayat hikâyesinde aynen yer aldığını görmekteyiz⁷. Edebiyat eleştirmenleri, ediplerin ilk eserlerini kendi hayat hikâyeleri üzerine kurgulamalarının yaygın olduğunu belirtmektedirler. Türk edebiyat eleştirmeni Fethi Naci, "İlk romanlar genellikle öz yaşam öyküsel romanlar olurlar"⁸ tespitinde bulunmuştur. Suriye hikâye ve romani hakkında önemli çalışmaları bulunan Husâm el-Hatîb de, ilk dönem Suriyeli ediplerin ekserisinin kurgularını genellikle kişisel ve otobiyografik unsur üzerine kurduklarını belirtmiştir⁹.

el-'Uceylî'nin hayat hikâyesi romanının kurgusunu şekillendirmekle beraber, bu romanın ele aldığı konu, yazıldığı dönemden bir kesit sunmaya,

rın ruh yapısını, hekimlik deneyimlerini hikâyelerinde çok güzel yansıtmıştır. Romanları hikâyelerinin aksine, modern Suriye Arap toplumunun şehir insanını ele alır. Romanlarında, geleneksel değerlere bağlı kalarak modernleşmeye çalışan bir hayat tarzı sunmaya çalışır. Hayatı ile ilgili olarak bkz. el-'Uceylî, "Sûretun min Hayâtin", *Eşyâ Şahsiye*, el-Ehâlî, 3. Basım, Dimaşk, 2000; el-'Uceylî, "el-'Uceylî 'ani'l-'Uceylî", *Dirâsât fî Edeb Abdu's-Selâm el-'Uceylî*, Redaktör: İbrâhim el-Cerrâdî, el-Ehâlî, Dimaşk, ts.

5 Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bânûrama er-Rivâyeti'l-'Arabîyeti'l-Hadîse*, s. 120-124.

6 el-'Uceylî, *Eşyâ Şahsiye*, s. 65, 236; el-'Uceylî, "Mâ Zilnâ Ne'şu 'Ale'l-Kissati'l-Kasîre" Röportaj: Emîne Abbâs, *Cerîdetu'l-Ba's*, 27 February, 2002.

7 el-'Uceylî, *Eşyâ Şahsiye*, s. 9-24; el-'Uceylî, "el-'Uceylî ani'l-'Uceylî", *Dirâsât fî Edebi'l-'Uceylî*, s. 11-30.

8 Fethi Naci, *Türk Romanında Ölçüt Sorunu*, Eleştiri Günlüğü, 1980-1986, YKY, İstanbul, 2002, s. 104.

9 Husâm el-Hatîb, *el-Kissa Kasîre fî Sûriye*, Dâru Alâiddîn, Dimaşk, 1998, s. 45.

var olan sosyal, siyasî, millî problemlerin aydınlar üzerindeki etkisini kendi bakışı doğrultusunda aksettirmeye çalışmaktadır. Valery'ye ait olan "eserin yaratıcısı yazarın hayatı değil, ama yazarın zihniyeti ve ruhudur. Esere vücut veren şey ise yazarın "esprit"sidir"¹⁰ sözü, bu romanın muhtevasını daha doğru tasvir eder görünmektedir. Yazar, kahramanının yaşadığı siyâsî, duygusal maceralarını ve çeşitli sosyal mücadeleleri ortaya koymaya, bunları teşhise çaba göstermekte, burjuvazide, feodal yapıda hüküm süren sosyal dertlere parmak basmaktadır¹¹. el-'Uceylî'nin kendi ifadesiyle bu roman, bir bakıma yazdığı dönemde sahip olduğu "hayatı anlama biçimidir."¹²

Bâsime Beyne'd-Dumû' romanı, kurmaca yapısı içinde yeni bir hayat tarzını sunmakta, eski hayat tarzının bazı eksik, yanlış yönlerini gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Romanın baş kahramanı Süleyman Atallah'ın ve Bâsime'nin idealinde, ras' onel akli düşünceyi temel alan, bununla birlikte akıl ve ruha birden hitap eden bir toplum modeli vardır. Hem bilgiye hem de inanca önem vermektedirler (s. 28). Romanın karakterleri, Arap asıllı, toplumunun gelenek görenekleri içinde yetişmiş insanlardan seçilmiştir; bunlar aydın ve batı tarzı hayat yaşayan insanlardır. Kadınların hürriyeti, toplum içindeki yerleri, yeme-içme, giyim-kuşamda, özellikle kadın karakterlerde batı tarzının izlendiği göze çarpmaktadır. Romanda öne çıkan bir diğer konuda yeni toplumun inşasında siyasetin görevi, eksik işleyen yönleri ve kusurları ele alınmış, bunda gerçekçi bir biçimde doğuda siyasetin işleyiş biçimi aksettirilmiştir.

Bâsime Beyne'd-Dumû' bir giriş ve altı bölümden oluşmakta ve dört yıllık bir dönem anlatılmaktadır. Giriş bölümü olayların düğümünü oluşturur; baş kahraman Süleyman Atallah'ın Bâsime ile kız kardeşi arasında aşk çıkmazı içinde kaldığı dönemde gittiği Beyrut dönüşü geçirdiği tehlikeli trafik kazası anlatılır. Bu trafik kazası romanın olay örgüsüne göre son bölümlerinde gerçekleşmiştir ancak bu olaydan sonra kahramanın olaylara bakışında değişimin meydana gelmesi sebebiyle girişe alınmış, son bölümde düğümü de çözen romanın tabî örgüsü içinde buna tekrar dönülmüştür.

Birinci bölümde Süleyman Atallah, parti binasında verdiği konferans sonrası Bâsime ve kardeşi Hiyâm ile tanışmakta, arkadaşı Dr. İlyas ile birlikte her iki kızı oturdukları Muhâcirûn semtine götürmektedir. Bu karşılaşma ile Bâsime ve kardeşi Hiyâm romana dahil olmaktadır (s. 37).

Bâsime ailesiyle yaşamaktadır. Ailesi modern görüşlüdür ve kızlarının yaşayışına karışmamaktadır. Bu ortamda Bâsime istediği gibi davranmakta, onlara sormadan her yere gidebilmektedir. Süleyman ile tanışmaları üzerinden henüz uzun bir süre geçmeden ona beraberce geziye gitmelerini teklif eder.

10 Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Akçağ Yay., Ankara, 1986, s. 138.

11 İbrâhîm es-Sa'âfîn, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-Arabîyyeti'l-Hadîse fî Bilâdi's-Şâm, Dâru'r-Reşîd*, 1986, s. 319; Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bânûrama er-Rivâyeti'l-Arabîyyeti'l-Hadîse*, s. 123.

12 el-'Uceylî, *Eşyâ Şahsiye*, s. 131.

Süleyman bu teklifi uygun bulur, otomobiliyle yolculuğa çıkarlar. İki genç bir dağ otelinde kalırlar ve kendilerine sahip olamayarak birlikte olurlar. Ancak bu birliktelik, iki idealist genç arasında oluşan saygı ve sevgiyi de bitirir. İkisinin duygularını hakim anlatıcı vasıtasıyla anlayabilmekteyiz:

“Şimdi harika yapılı bir bedene dağ kulübesinde sahip olması onu gururlandırılmıyordu. Onun gıpta ettiği, hayalinde canlanan, sıcaklığını hissettiği bir bayan değildi artık, çünkü ona sahip olmuştu.”¹³

Bâsime kendisine, ideallerine ihanet ettiğini düşünür. Çünkü o Süleyman'ı ideallerini gerçekleştirecek bir kahramanı olarak görmüş ve onunla tanışmayı sadece bu sebepten dolayı istemiştir, ancak şimdi yüce amaçları varken kendi duygularına teslim olmuş, bu ilişkiyi bulandırmıştır. Bu pişmanlık duygusu ile her ikisi Şam'a döndükten sonra birbirleriyle görüşmeyi keserler. Süleyman da ruhunun derinliklerinde korkuyla utanç karışımı bir şeyler duyar. Pişmanlık duygusu romanda belirtilmese de İslâmî-Arap terbiyesinin verdiği bir vicdan ve saflık muhasebesidir. Flört hayatı batılı tarzda olmasına karşın pişmanlık doğuya hâstır ve onun izlerini taşır. Kültür ve aldıkları eğitim modern hayat yaşama idealindeki kahramanların peşini bırakmamıştır.

Süleyman Bâsime ile görüşmeyi kestiği bu süre zarfında kendisini onu düşünmekten de alamaz, otomobilini Ebû Rimâne caddesinde bir kıyıya bıraktıktan sonra yürüyerek bu caddeden Muhâcirîn semtine çıkmakta, onun dar sokaklarını gezmekte, Bâsime'nin evi etrafında dolaşmaktadır. Ona bunu yaptıran aşk değildir, çünkü o aşka inanmamakta, aşkı, tabiatın insanı alaya aldığı en büyük aldatmaca olarak görmektedir; orada oturan kıza duyduğu arzu bunu yaptırmaktadır (s. 116). Bu ayrılığa dayanamaz, bir akşam Dr. İlyas ile Bâsime'nin evine giderler. Sohbet konu aşka gelir. Süleyman:

“Türü korumak ancak iki cinsin yakınlaşmasıyla olur, erkek ve dişiyle. Bu da sırf hayvansal bir faaliyettir. Tabi ki üstün insanın zevkini makbul kılmak için tabiatın bu faaliyete nefsanî çeşni, baharat serpmesi gerekir. Bu çeşni ve baharatlar, bu nefsanî öncüller aşk olmaktadır! Ancak çoğu insanlar bu nefsanî öncüllerin temel olduğunu sanıp onunla büyülenerek, onunla şarkı söyleyerek, mihrabında tapınarak günlerini harcadılar. Hayvansal güdüdeki sevgi iktisadî alış-verişteki altın gibidir. İktisatta temel olan, ticarî bir malın değeri olan başka bir malla değiş-tokuşudur. İnsanlar bu değiş-tokuşta altını aracı yaptılar, altın bu aracılıktan değer kazandı... Aşka inananlar böyle değil mi? Onlar altın gibi araca yapıştılar, amacı unuttular.”¹⁴

Süleyman aşkı maddi ve ticarî bir ilişki gibi görmekle birlikte Bâsime ile birlikte olduktan sonra kendisini saran tuhaf duygular onu düşüncelere sevk etmektedir. Bu tartışmanın olduğu akşam arkadaşlarına biraz rahatlamak için Beyrut'a gideceğini söyler, Bâsime, bu seyahatinde ona yine eşlik eder. Beyrut'ta bir otelde süit odaya yerleşirler. Bâsime gündüz çarşıları dolaşır, Şam'da bulamadığı kıyafetleri alır. Akşamleyin lüks bir lokantaya giderler. Yemek esnasında Bâsime ondan eski ilişkilerini unutmamasını ister:

13 el-'Uceyli, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, Dâru's-Şark el-Arabî, Beyrut, ts., 100-101.

14 el-'Uceyli, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, 119.

-Hepimizin kendisini unuttuğu zayıf dakikaları vardır. Sen benim ümidindin, söylemem gerekiyor ki hâlâ da öylesin. Yüce bir ideale doğru içimde aydınlık yollar olarak çizdiğim düşüncemin ideali. Belki bana 'sen kimsin' diyeceksin. Ben kimim? Milletimiz arasında öne çıkma ve yönetme gücü olmayan birçok erkek ve kadınlardan benzerleri olan kadınlardan biriyim. Ancak milletin huzurlu ve saygın hayat amacı yönünde adım adım yürümeye çok istek ve güç bulunan insanlarız. Milletin içinden bir kıza, milleti için bu düşünceleri taşımasını çok buluyor musun? Siz liderler asil fikirlerin size bağlı olduğunu sanıyorsunuz, halktan birinin bu düşünceleri seslendirmesine ve peşinden gitmesine şaşırıyorsunuz.. Ne kötü ki bu fikirlerin değeri olması için sizin varlığınız zorunlu; bunlar ancak sizinle asaletli olmakta...Bazen bunları benimsemenizle, bazen de bunların uğruna savaşmanızla!..Evet Süleyman, sen fikirlerimin ümidi idin. Gerçekleştirilmesi gereken büyük bir düşüncenin çoğu şartları sende toplandı. Seninle tanışmaya, irtibat kurmaya özlem duyuyordum. Seninle karşılaşp, sohbet edince sana inancım arttı. Aralarında yaşadığım insanlar için istediğim geleceğin yapısına kendi ellerimle bir tuğla koyacağım için övünüyordum, kendimle gururlanıyordum.. Ta ki o zayıf anları gelip arılığı bulandırınca dek... ”¹⁵

Bu sözün devamında Bâsime'nin ağzından Arap ve İslâm toplumlarında erkekle aynı hatayı işlediği halde kadının lekelenip erkeğin tertemiz olarak bu işten sıyrılışının eleştirisini görmekteyiz:

“Siz erkeklerin içine daldığımız irinlerden kolayca kurtulmada büyük gücünüz var. Biz kadınlara bulaşan bulanıklık ise sonsuza dek bize yapışık kalıyor.”¹⁶

Bâsime'nin ağzından aktardığımız bu cümleler, erkeğe modern hayatta 'ortak olma' ideali ile çıkan kadının, bir şark kadını olmaktan kurtulamadığı, erkeğin peşinde, ona bağlı ve kendi benliğini henüz bulamadığını anlatmaktadır. Lider de, fikirleri ortaya koyan, bunlara asalet kazandıran, herkesin etrafında döndüğü ve değer bulduğu karizmatik bir varlık hüviyeti taşımaktadır. Karakterler batı tarzı hayatı özlemi içinde olmakla birlikte düşüncede tamamen doğuludurlar.

Romanda kadın-erkek ilişkilerinde cinsellik sürekli olarak öne çıkmış, cinsellik duygusu düşüncelere baskın olmuştur. Bâsime ve Süleyman'ın önceki ilişkiden sürekli utanç duymaları, bunu ideallerine ihanet kabul etmeleri, Beyrut'ta ikinci bir ilişki yaşamalarına engel olamamıştır.

Süleyman ikinci defa ilişki yaşadıkları bu geziden sonra uzun süre kalacağı beldesine dönmektedir. Bâsime birbirlerinden ayrı kaldıkları uzun süre boyunca Süleyman'a mektuplar yazmaktadır. Romanın dördüncü bölümünün bir kısmı Bâsime'nin mektuplarına ayrılmıştır (s. 151-159).

el-'Uceylî'nin bu romanını yazdığı dönemlerde Dünyadaki ihtilâl hareketlerinden özellikle Türkiye Cumhuriyetindeki çağdaş gelişmelerden etkilendiği de görülmektedir. Bâsime'nin Süleyman'a yazdığı mektuplarında,

15 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, s. 130-133.

16 el-'Uceylî, *A.g.e.*, s. 133.

ondan uzak kaldığı dönemde 'Büyük Devrimler'¹⁷ adlı kitabı okuduğunu ve Eva Peron ve Mustafa Kemâl'in eşinin anlatıldığı sayfalarda kendisinin temsil edildiğini gördüğünü Bâsime'ye söyler (s. 158).

Yaz sonu Süleyman Şam'a dönünce, Bâsime Süleyman'la ikinci defa birlikte olmanın rahatlığı ile artık onunla görülmekten utanmaz, Süleyman'ın oturduğu Aynu'l-Kirş gibi kalabalık semtteki evine gidip gelmeye başlar. Ancak Süleyman onun her zaman evine gidip-gelmesinden sıkıntı duyar (s. 196). Ona bu cüretinin aşırıya kaçtığını, zira yaşadıkları toplumun onlara irâdelerinde hür oldukları açısından bakmadığını, kendi kanunlarını uyguladığını söyler. Bâsime ise yaptıklarının gerçek olduğunu ve bunun için kim-seden korkmadığını söyleyerek evine gelip-gitmesini sürdürür (s. 225).

Bu esnada Edebiyat Fakültesinde okuyan Hiyâm ve arkadaşları, fakülte-de düzenledikleri bir söyleşiye Dr. İlyas ve Süleyman'ı konuşmacı olarak davet ederler. Süleyman'ın konuşmaları burada da büyük beğeni toplar. Yazar bu söyleşide Dr İlyas'a, Fransa'da çalışırken kendisine tedaviye gelen Ahmed Bey el-Mescî isimli hemşerisinin yakalandığı kanser hastalığını, tedavisini, hastasının çektiği acıları, kanserin aşamalarını on iki sayfayı bulan uzunluk-ta anlattırması, ona tıbbî bilgiler verdirmiştir (s. 209-220).

Söyleşiden sonra Hiyâm ve arkadaşları Süleyman'ı evinde ziyaret ederler. Arkadaşlarını uğurladıktan sonra kendisi evde kalır, evini gezerken yatak oda-sında ablasının unuttuğu mercan gerdanını görür, onun ablasıyla ilişki yaşadığını anlar. Süleyman'a karşı içinde gelişen hayalleri yıkılır. Oradan kaçır bir halde ayrılır, yatağa düşer (s. 234).

Hiyâm'ın evden kaçarak ayrılmasından sonra Bâsime gelir, Süleyman'dan Hiyâm'ın evde gerdanını gördüğünü öğrenir. Bâsime o gece Süleyman'ın yanında kalmak ister ancak o bu isteğini kabul etmez, bunun yaşadığı çevrede doğru olmadığını söyleyerek evine götürmek ister, Bâsime onun bu tavrına kızarak evi terk eder ve görüşmelerini keser.

Bu olaylar gerçekleştikten sonra Süleyman her iki kız kardeşle yaklaşık altı ay ilişkiyi koparır. Bu esnada Süleyman'ın duygularında da önemli değişimler olur, daha önceleri menfaat ilişkisi olarak gördüğü evliliği, aşkı sorgulamaya, günden güne Hiyâm'a aşık olmaya, sürekli onu düşünmeye başlar (s. 256). İki kadın arasında kalan Süleyman Beyrut'a gider, meyhane ve gazinolarda teselli aramaya çalışır. Oralarda batıdan çalışmaya gelmiş dansözlerle dertleşir. Beyrut'a dönerken, giriş bölümünde bahsedilen kaza gelişir. Otomobili bir uçuruma yuvarlanır.

Süleyman omurluğindeki incinmeden dolayı ameliyat olur. Bu esnada yanında beldesinde işlerine bakan Ebû Amşe'den başka kimse de yoktur. Hatta Ebû Amşe ona, "Biz Şam'ın kızlarının yarısının sana aşık olduğunu ve bakan-ların, ekabirin kızlarının kapına birikeceğini sanıyorduk." (s. 306) der. Süley-man etrafındaki hastaların çocuk ve eşlerinin ziyaretlerini, aralarında aile sevgisini gördükçe sanki vücut organlarının olmadığını hisseder, kendi ken-

17 Nehru'nun bu eserinin Türkçeye çevirisi: Jawaharlal Nehru, *Sosyal Devrimler, Ulusal Savaş-lar*, Çev. M. Emin Bozarıslan, Ant Yay., İstanbul, 1970.

dine 'şimdiye kadar niçin evlenmedim' diye sorar. Süleyman artık modern hayatın karmaşasından uzaklaşıp kendi başına kaldığı bu ortamda modern hayatta ferdin içine düştüğü yalnızlığı hissetmeye başlamıştır. (s. 303-306) Ebû Amşe'nin söylediği şu sözler onun yalnızlığına işaretler: "Söyle bana, bu şehrin caddelerinde salına salına yürüyen bu güzellerden seni soran biri yok mu? Parmakları boyalı avucunu alınaya koymak için hastaneye teşrif etme zahmetini gösteren biri?!" (s. 306).

Hastanede bu yalnızlık duyguları içinde iken Bâsime onu ziyaret eder. Artık birbirlerinden kopuş başlamıştır: "Bizden uzak kaldığın altı ay çok düşündüm, ağladım, seni hâlâ seviyorum. Belki de bunu vücudum istiyor. Senin benim dişliliğimi isteyip vücuduma sahip olduğun gibi. Ancak seninle Hiyâm arasındaki aşkın karşılıklı duygu olması gerekir, sen onu, o da seni seviyor... Bu doğru bir sevgi. Sizin aranızda ben ne yapayım. Onu seviyorsan bana sevdiğini söylemekten korkma"¹⁸ Süleyman ona Hiyâm'a aşık olduğunu ancak geçmişte birlikte yaşadıklarının engel olduğunu anlatır (s. 311-312).

Bâsime Süleyman'ın Hiyâm'la evlenmesi için ısrar eder. Ancak Süleyman bu aşk çıkmazından orulmuş, kendi yerinin ait olduğu kırsal, bedevî çevre olduğunu anlamıştır:

"Alçıklar içinde kaldığımdan beri çok düşündüm. Kazadan sonra senin bana söylediğin sözleri hatırladım. O gece söylediklerin doğrudu. Üç yıldır bu şehirde nasıl bir değersiz hayat yaşıyorum! Avukatlıkta, siyasette, aşkta kaybettim. Kabuklarla oyalanıyorum, her gün beni bana, benden iyilik bekleyen insanlara yararlı olmaktan uzaklaştırıyor. Bunun için beldeme döneceğim.. İşlerimi yürütmek, yaşamam gereken çevrede yaşamak için. Oraya varınca okulun müdürünün kızıyla evleneceğim. Güzel terbiyeli kız, benimle evlenmeyi büyük bir şeref olarak görüyor. Sevmediğinle nasıl evleneceksin dersin, 'Sadece sevgi üzerine mi evler kurulmaktadır?!' sözü benim değil, on dört asır önce Ömer b. el-Hattâb söylemiş."¹⁹

Süleyman'ın köye döneceğini ve müdürün kızıyla evleneceğini söylemesi kendisine yabancı olan, onu perişan eden şehir hayatına da bir tepkisini ifade etmektedir.²⁰

Süleyman hastaneden çıktıktan sonra beldesine dönmek için hazırlanır, sabah evden çıkarken kapı eşliğinde bir mektup bulur, bu Bâsime'nin mektubudur. Mektubunda kendisinin Hiyâm ile aralarına engel olmayacağını, hayatı sevdiği için intihar da etmeyeceğini, Kuveyt'e gidip öğretmenlik yapacağını, Hiyâm ile kendisine mutluluklar dilediğini yazmıştır.

Bu romanda üzerinde durulan diğer bir konu siyasettir. Süleyman sosyalist ideoloji üzerine kurulu bir partinin üyesidir ve partinin fikrî platformundan sorumludur. Rasyonel aklı düşünceye dayalı, bunun yanında geçmişteki Arap devlet ve hukuk yapısından yararlanarak ideal sosyal bir devlet yapısının oluşmasına çalışmaktadır. Bu bağlamda konuşmalarında işsiz, çalışamayanlar ve hastalar için sosyal güvenceden bahseder, bunun Hâlid b. Velîd

18 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, s. 310.

19 el-'Uceylî, *A.g.e.*, s. 314-315.

20 İbrâhîm es-Sa'âfîn, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-Arabîyyeti'l-Hadîse fi Bilâdi's-Şâm*, s. 323.

(ö.642) döneminde örneklerinin olduğunu söyler. Bunun yanında o, siyasi sistemle İslâm hukuk sisteminin arasını ayrı tutmaktadır.

İkinci bölüm içinde, ülke siyasetinde bir krizden bahsedilmektedir. Bu krizde partisi hükümetle koalisyon yapmak istemekte, Süleyman ise partisinin savunduğu fikirler açısından bunu istememektedir; ancak bakanlık beklentisi içinde olan milletvekilleri bu koalisyona katılmaya ısrarcı olurlar ve sonunda onların istekleri olur. Süleyman parti içindeki durumu şöyle özetler:

“Parti konseyinde benim fikirlerime karşı olanlardan hiçbiri delillerime, görüşlerime veya parti tüzüğünden ve önceki uygulamalardan getirdiğim delillerime bir cevap veremediler. Bu yüzden benim fikirlerime katılmayanlar bana delillerle değil saldırıyla cevap verdiler.”²¹

Süleyman seçimde milletvekili adayı olmuş ancak seçimi rakibi Saîd Ağa kazanmıştır. Roman içinde Saîd Ağa kötü bir şahsiyet olarak, düzenbaz, menfaatperest bir siyasi tipini temsil etmiştir. Bürokraside ve siyasette işini iyi yürütmektedir. Kendisi gibi insanlar bürokrasiyi ele geçirmiş, halkı rüşvet ve haraca bağlamışlardır. Bu insanlar Saîd Ağa gibi siyasetler tarafından kollanmakta, halka zulme dayalı çarklarını çevirmektedirler. Süleyman’a göre ülkedeki tüm partiler Arapların tek bir millet olduğunu, sosyal adalete dayalı devletin inşa edilmesi gerektiğini söylemektedirler, ancak sorun sistemde değil bu sistemi kurup işletecek insanlardadır. Çünkü Saîd Ağa gibi insanlar tarafından kurulan siyasi yapı çok çabuk çökecek, devlet yıkılacaktır.

Saîd Ağa veya milletvekili olduktan sonraki adıyla Saîd Bey, beldesinde belediye başkanı iken işgalci Fransa’nın Suriye valisi beldesini ziyaret etmektedir. Valiye başkan olarak iyi görünmek için her yeri süsletir, sokaklara taklar yaptırır, evlerin duvarlarına halılar astırır, şehir içinde ana caddede ağaç olmadığı için, caddeye belli aralıklarla çukurlar kazdırır, vali gelmeden önce belediye parkından kestirdiği ağaçları buraya diktirir (s. 186). Saîd Ağa’nın devletin arazilerini kendi mülküne geçirme, arazilerinin olduğu yere değerini artıran yatırımlar yapma gibi hileli işleri vardır (s. 177). Ancak Saîd Ağa Süleyman’ın rakibi olarak girdiği seçimi kazanmıştır, insanlar onun hilelerini bildikleri halde ona oy vermişlerdir. Süleyman’ın yakını Ebû Amşe bu duruma şöyle bir izah getirmiştir:

“Evet, ekserimiz cahil, sahtekar ve soyguncuyuz. Öyleyse bizi temsil için bizim sınıfamızdan birini seçmeliyiz. Sen kendini bizi temsilde Saîd Ağa’dan daha layık mı buluyorsun? Gel hesabımı yapalım. Devlet arazilerinden kaç parçayı emlakine kattın? Ziraat bankasından alıp ödemediğin kredi ne kadar? İnsanların işlerini göreceğim diye onlardan gasbettiğin para ne kadar? Süleyman: Sıfır..sıfır..sıfır.. Ebû Amşe: Öyleyse sen Şam’a git, gazetelerde yazılar yaz, konuşmalar yap. İşleri de erbabına bırak!”²² Süleyman Ebû Amşe’yi tasdik eder ve ona çözümün ne olduğunu sorar. Ebû Amşe bu sorusuna taşra insanının vereceği cevabı verir: “Üstat, bunun yolu ağacı kökünden kesmektir... Yol, senin bilginle, irfanınla güçlü olduğunu bilmendir. Niçin seni ve kendimi öldürmem için benim gibi cahilin eline bu gücü koyuyor ve sen

21 el-‘Uceylî, *Bâsime Beyne’d-Dumû’*, s. 85

22 el-‘Uceylî, *Bâsime Beyne’d-Dumû’*, s. 177.

bundan vazgeçiyorsun? Üstat, fikirlerini uygulamaya koymak için bu gücünü kullan, utanma, tereddüt etme... Güçlü ol.”²³

Ülkedeki kokuşmuşluk ve yolsuzluğun sebebi olarak siyasetteki zayıflık gösterilir. Yine Ebû Amşe'nin dilinden bu duruma bir çare daha duyarız: “Siyasette güçlü olmak mı, bu bizim eksik tarafımız. Devletin koparıcı olduğunu insanların öğrenmesi için alanlara koymamız gereken darağaçları eksik. Biz çocuğun güttüğü sürü gibiyiz.” Süleyman ona şu soruyu sorar: “Ancak kaç diktatör bu ülkeyi yönetti, durumumuzu düzelttiler mi?” Ebû Amşe, “Bunları bırak Üstat. Sen her omzuna yıldız asılan general mi sanıyorsun? Biri deli, biri miskin, biri sarhoş. Bunlardan ne hayır gelir?! Bu ülkenin kötü şansı, iyi ata hep kötü biniciler bindi.”²⁴

Süleyman, romandaki tüm karakterlerin kendisinden rol aldıkları, hal ve hareketleriyle olayların geliştiği baş kahramandır. Fizik olarak en yakışıklı karakter olduğu gibi, hukukçu, edip, şair, siyasetçi vasıflarında da zirvedir. Romanın diğer kişilerine Süleyman'ın karakter gelişimine yardımcı olma görevi verilmiştir.

Süleyman, beldesinde geleneksel Arap kültürü içinde yetişmiş, Şam'da yüksek öğrenimi esnasında modern hayatla tanışmış bir aydın ve halk adamıdır. Tarihî mirastan yararlanarak modern bir hayat kurma çabasıdadır. Bunun için siyaset yapar. Siyasette sosyal ideolojinin devlet için ideal bir sistem olduğunu düşünür. Bu sistemin ülkesinde iyi işlememesini ise, halkın sistemi işletecek iyi insanları seçemediğine bağlar. Devletin yapısının dinin yapısı gibi sağlam temel üzerine kurulmasını savunur ve buna örnek olarak, hadis toplayan bir râvînin, atını aldatan bir sahabîden hadis almadığını aktarır. Bu örnekten şu hükmü çıkarır: “Zor şartlar sağlam bir dini ortaya çıkarmış, milletin yapısı da dinin yapısı gibi olması gerekmez mi? Hatta daha sert olmalı.” (s. 91).

Bâsime, Süleyman'ın karakter yapısını yansıtan bir ayna gibidir. O da Süleyman'ın yakışıklılığı karşısında güzel ve şık bir bayandır; Süleyman'ı büyüleyen geniş gözleri, uzun kirpikleri, ince sık kaşları, düzgün boynu vardır. Şık giyinmeyi sevmekte, modayı izlemektedir, giysilerini Beyrut'tan almaktadır. Dul bir kadındır. Dudakları rujlu ve üzerinden parfüm esintisi yayılmaktadır. Siyaha meyilli örgülü saçlarını başının üstüne toplamış, bu saçlar Süleyman'a eskiden bir Rus filminde seyrettiği Nataşa adlı bir kızı hatırlatmakta; saç stilinden gururlu bir kız olduğu kanısına varmaktadır (s. 31). Yazar, romanın önemli iki kahramanının asil Arap olduklarına vurgu yapmıştır: Bâsime, Emevîlerin başkenti Şam'da asil Arap ailesinde köklü şehir kültürü içinde, Süleyman'da şehirden uzak bedevî ortamı ve kültürü içinde, feodal yapıda yetişmiştir. Her ikisi bu kültürün ve ırklarının asaletinin bilincindedirler, bunu modern hayatla bağdaştırmaya çalışmaktadırlar.

23 el-'Uceylî, A.g.e., s. 178.

24 el-'Uceylî, *Bâsime Beyme'd-Dumû'*, s. 177.

Kadınlar bu romanda yazarın sahip olduğu görüş doğrultusunda²⁵ erkeğin ortağı, onunla aynı seviyede düşünülmeyle birlikte, tüm ilişkilerde cinsel yönleri öne çıkmıştır. Baş kahraman Süleyman, gerek fiziği ile gerekse kişiliği, fikirleri ve kültürü ile tüm kadınların hayranlık duydukları, onu ele geçirmek için birbirleriyle yarıştıkları bir karakter olarak yansıtılmıştır. Bâsime'nin sosyoloji öğretmeni olduğu belirtilmekle birlikte onun öğretmenlikle ilgili bir faaliyeti, aydın kadın olarak katkılarında rastlamamaktayız. Bâsime ile Süleyman arasında gelişen olaylar sonunda ikisinin duygusal maceralarında noktalanmaktadır. Bu hükmümüzün diğer bir örneği Suâd'dır. İkinci bölümde hakim anlatıcı tarafından Süleyman'ın arkadaşı Abdulhalim'in evine sık sık gittiği, eşi Suâd ile çok sohbetler yaptığı anlatılmaktadır. Süleyman bir akşam yine arkadaşının evine gider. Sohbet esnasında arkadaşının eşine bakar, güler yüzünde değişiklik görür. Kestane rengi saçları altında teni daha da beyazlaşmış, evliliği ve annelik ona bir kat daha güzellik kazandırmıştır. O akşam kısa bir sohbetten sonra yanlarından ayrılarak evine gelir. Eve varır varmaz telefonu çalar, arayan Suâd'dır. Süleyman:

"-Hayırdır... Saygıdeğer eşiniz nerede?"

Süleyman onun sözünde bir acılık hissetti:

-Beyefendi sen bizden ayrıldıktan sonra kulübe gitti.. Arkadaşları onu orada beklemekteler!

Sözüne devam etmeden önce biraz sustu, sonra:

-Süleyman bu akşam harikaydın.. Uzun süre seni Abdulhalim ile kıyasladım, biliyor musun?

-Suâd, eşinin hakkını yeme. Belki de bu akşamki boşboğazlığım seni büyüledi...

-Onun parlak kelini, alnını ve burnunu dolduran benekli noktaları unuttum! Bununla birlikte ben boşboğazlıktan konuşmuyorum... Şeffaf yazlık gömleğinde müthüştün... İlk defa gömleğini çıplak bedenine giymişsin. Memleketinin güneşi cildine çekici esmerlik kazandırmış."²⁶

Abdulhalim'in eşi Süleyman'a musallat olsa da yetişme tarzından olsa gerek ondan arkadaşının eşi olduğu için uzak durmuş, yararlanmayı hiç düşünmemiştir²⁷.

Dr. İlyas romanın fonksiyonel karakterlerinden biridir. Hıristiyandır ve Süleyman'ın en samimi arkadaşıdır. el-'Uceyli, tabip olup geçimini de bu meslekle sağlayan bir ediptir; tıp terimlerini, hekimlik bilgi ve tecrübelerini çoğu eserlerine taşımıştır. Bu romanında Dr. İlyas'a bu görevi yüklemiş, ona kanser hastalığı ve bazı tıp araçlarından bahsettirmiştir. Süleyman'ın aşka inanmadığını söylemesi üzerine ona söylediği şu sözleri Dr. İlyas'ın düşüncesini yansıtır:

"Ben aşka inanıyorum, çünkü insanın ruhuna inanıyorum. Gerçek doktor, maddî olmayan insan ruhuna inanmaya en münasip insandır. Çünkü insanın bedeninde dolaşırken onunla yüz yüze gelir, her gün birçok kere. O aynı

25 el-'Uceyli, *Eşyâ Şahsiye*, s. 207.

26 el-'Uceyli, *Bâsime Beyne'd-Dumû*, s. 58-59.

27 İbrâhîm es-Sa'âfin, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Hadîse ft Bilâdi's-Şâm*, s.346.

zamanda onun özünü bilmekten de acizdir. Eğer onu tanımıyorsa, ona nasıl inanıyor dersen?! Çoğu kere iman, kavrama aczinden ve bilme eksikliğinden kaynaklanır. Bizden Allah'ı kim tam olarak bilmektedir? Ancak hepimiz ona inanmaktayız!..”²⁸

Ebû Amşe ve Saîd Ağa gibi tipleri taşra insanına örnek için kullanmıştır. Ebû Amşe Süleyman'ın beldesindeki mülklerini işleten kahyasıdır. Süleyman'ın taşra kültürünü yansıtmaktadır. Saîd Ağa ise kendi menfaatini düşünen bir Ağa tiplmesidir. Beldesindeki insanları sömürmekte, devletin imkanlarını kendi lehine kullanmaktadır, ancak bununla birlikte Süleyman'la girdiği seçim yarışını kazanmış ve milletvekili olmuştur. Saîd Ağa olan adı da Saîd Bey'e çevrilmiştir. Milletvekili olsa da aklı ve mantığı taşra insanı gibi işleme, kendi lehine günlük menfaatlerin peşinden gitmektedir.

İbrahîm es-Saâfin, modern Suriye romanını ele aldığı çalışmasında, erken dönem Arap romanlarında şahsiyetlerin mutlak iyi veya mutlak kötü olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştir²⁹. Bu genel hükmün *Bâsime Beyne'd-Dumû*'un karakterleri için doğruluk payı olmakla birlikte, romanın bütünlüğü içinde karakterlerin Bâsime ile Süleyman'ın yaşadığı toplumun yapısını gösterdiğini söylemek de mümkündür; kötü karakterler Süleyman ve arkadaşlarının karşısında toplumun diğer bir yüzünü temsil etmişlerdir³⁰.

Romanın konusu Şam, Beyrut ve Halep'in kuzeyinde adı belirtilmeyen Süleyman'ın beldesinde geçmektedir. Olay örgüsü genellikle adı geçen karakterlerin ev, işyerleri, otel odaları, lokanta ve diskolar gibi kapalı mekânlarda, insanlardan uzak olarak bu şahıslar arasında cereyan etmektedir. Muhammed Riyâd Vettâr, Suriye romanlarında aydın kişilerden oluşan karakterlerin genellikle kapalı mekanları kullandıklarını, bunun sebebinin ise, bu şahsiyetlerin insanlardan uzak olmaları ve ufuklarının dar olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.³¹

el-'Uceylî'nin incelemeye çalıştığımız bu romanında Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı romanının etkisi görülmektedir. Romanın baş kahramanı Süleyman Atallah, bayan kahramana Nataşa takma adını vermiş ve ona bu adla seslenmiştir. Bir başka yerde, Bâsime, Süleyman'ı yanına alarak onu daha önce ailesiyle birlikte yaşadıkları Şam'ın eski bir semtine götürmekte, semti gezerlerken Bâsime kendisini bu mahallede, Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı romanının kahramanı Raskolnikov'a benzetmektedir. Ona göre bu eski semt, daha on dört yaşında iken tanımadığı biriyle zorla evlendirildiği, bir bakıma kaderinin çizildiği ancak onun kaderine isyan ederek bu evliliğini yıktığı bir semttir: “Benim Raskolnikov'un cinayeti işlediği yere gitme arzusu gibi, defalarca ve sürekli olarak hayatımın büyük olay alanı olan bu yere dönme arzumu vardı. Cinayet değildi ama bana hazırladıkları kadere isyan vardı.”³²

28 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû*, 120-121.

29 İbrâhîm es-Saâfin, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-Arabîyyeti'l-Hadîse fî Bilâdi's-Şâm*, s. 104.

30 İbrâhîm es-Saâfin, *A.g.e.*, s. 324.

31 Muhammed Riyâd Vettâr, *Şahsiyetu'l-Musekkif fî'r-Rivâyeti'l-Arabîyyeti's-Suriye*, www.awu-dam.org.book/00/study00/145-m-w1.

32 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû*, s. 80.

Roman, gözlemci bakış açısına sahip bir anlatıcı tarafından yönlendirilmiştir. Bu anlatıcı, olayların gerisinde olanları izlemekte ve bize anlatmaktadır. Hikâye etme şeklinde gerçekleşen bu anlatımda sahneleme, tasvîr gibi tekniklere de başvurulmuştur:

“İki kız Süleyman’ın yanına oturduklarında, Dr. İlyas da arka koltuğa oturdu. Oturuşunu düzeltiyormuş gibi yaptı, direksiyon başındaki arkadaşına doğru eğildi, kulaklarına öksürür gibi yaptı. Süleyman ne demek istediğini anladı ancak sustu, ona cevap verme veya karşılık verme imkanı yoktu..” (s. 35)

Beyrut dönüşü otomobilinin uçuruma yuvarlanışını anlatırken, anlatıcı ile yuvarlanan Süleyman’ın aynı kişiler olduğu vehmine kapılırız. Gerçekten hayatında böyle bir tecrübe yaşayan yazar, bunu, romanın kahramanının yaşadığı korkuyu tasvîrde anlatıcısı kanalıyla hissettirmiştir:

“İki eliyle tuttuğu direksiyon onu dinlemiyor, istediği yöne dönüp duruyordu. Hatta vadiye ve uçuruma doğru çevriliyordu. O anda, eli ve ayakları altında olan otomobildeki her alet irâdesinin dışında kaldı, sanki o başka bir dünyada onlar başka bir dünyadaydılar... Sürücü kendini koltuğunda tutmayı başaramıyor, bir oraya bir buraya savruluyor, otomobil kayaların üstünde takla atarken direksiyon göğsüne çarpıyordu. Bu darbelerden biri ona çok acı verdi, onu kazanın içine düşürdüğü uyuşukluktan uyandırdı, kendine geldi, yuvarlandığı tehlikeyi fark etti. Kendisine çarpıp duran direksiyondan kurtuldu, kendini sağa boş yere attı. Duyulur bir şekilde de: Yâ Rabbi.. Yâ Rabbi diye bağırıyordu.” (s.10)

Romanda diyaloglar önemli bir yer tutmuş ve romana canlılık da kazandırmıştır. Diyalogların içinden şahsiyetlerin mizaçlarını, düşüncelerini keşfetmemiz mümkündür. Süleyman partide verdiği konferanstan sonra salondan çıkarken kendisini iki kızın beklediğini görmektedir, bunlar Bâsime ve Hiyâm’dır: “Bâsime Süleyman’a yaklaşarak:

- Affedersiniz, bir soruya izin var mı?

- Buyurun.

-Konuşmanızda hasta işsiz ve çalışamayacaklar için sosyal güvenceden bahsettiniz, bunun Arap siyasî düzeninde ve İslâm hukukunda uygulaması var, dediniz. Bunun hangi çağda olduğunu ve nasıl olduğunu söyler misiniz?

Süleyman hayal kırıklığına uğradı, hatta kızdı. Övgü bekliyordu. Bâsime: -Çoğu kere kız öğrencilerime sosyoloji derslerinde insanlık ruhunun en eski çağlardan beri milletimizin belirgin vasıflarından biri olduğunu söylüyorum. Buna edebiyat kitaplarından örnekler veriyorum. Ancak hukuk metinlerinden örnekler bulursam bu daha güçlü örnekleme olacak.”³³

Aktardığımız bu tür diyalogların varlığı ile birlikte, ‘bir romana hareket ve dinamizm kazandırmak için ölçülü ve sıkça verilen diyaloglar en önemli unsurlardan biri’³⁴ olmasına karşın, romanın genelinde diyaloglar, kahramanların uzun uzun anlattıkları birbirlerinin geçmiş hayat hikâyelerini içeren sahnelere dönüştürülmüştür. Hatta diyaloglar için sahneler hazırlanmış,

33 el-‘Uceylî, *Bâsime Beyne’d-Dumû*, s. 32-33.

34 Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, s. 88.

bu sahnelerde iki veya üç kişi konuşarak hikâye üslûbu tarzında olayları, düşüncelerini aktarmışlardır. Bir diyalog bittikten sonra hakim anlatıcı onlar için yeni bir sahne hazırlamakta, ne düşündüklerini, ne yapmak istediklerini ön bilgi olarak verdikten sonra sahnede kahramanlar kendileri için biçilen rolü icra etmektedirler. Hikâye yazarlığından roman yazarlığına geçiş yapan el-'Uceylî, bu eserinde hikâyeci üslûbundan henüz kurtulamamıştır. Hakim anlatıcı geleneği eleştirmek için kahramanlarına Şam'ın eski semtinde bir sahne hazırlamakta, Süleyman ile Bâsime burada dolaşarak birbirlerine özetleme yoluyla hikâyelerini anlatmaktadırlar. Romandaki tasvire göre mahallenin sokakları dardır. Güneşin batışıyla her yer karanlık olmakta, karanlıkla birlikte burada hareket bitmekte ve sessizlik çökmektedir. Bu mahallenin evleri beyaz çamurla sıvanmış yüksek duvarlarla çevrilmiş, içeride sade, basit yapıları evler ve odalar vardır. Tüm evler birbirlerine benzemektedir ve kaleyi andırırlar. Bâsime'nin Şam'ın bu eski semtinde geçen hayat hikâyesi, geleneğe kadının hür olmaması, kadının bu kale biçimli evlerde tutsak kalması, erkeğin malı, geleneğin kurbanı olması biçiminde takdim edilmiştir³⁵. Evler bir anlamda kadının mahkumiyetinin de sembolü olarak tasvir edilmiştir.

Roman içinde iç monologlara çok az yer verilmiştir. Bir karakterin diğer karaktere karşı düşüncelerini yansıtmak için kullanılmıştır. Süleyman Bâsime'yi ilk defa gördüğünde onun hakkında şunu söyler:

"Bu kız muhakkak saçıyla, sık kaşlarıyla, uzun kirpikleriyle ... gurur duyuyordur. Şöyle bana dönse, gözlerinin rengini de göreceğim." (s.31)

Başka bir yerde de Bâsime'nin Süleyman'a siyaset hakkında sorular sorması üzerine:

"Bu konu seni çok mu ilgilendiriyor bayan?" (s. 33) diyerek içinden onu kınar.

Romanda başvurulanan anlatım tekniklerinden birisi de mektup usûlüdür. Yazar, mektup usûlü ile, Süleyman'ın onları okumaya duyduğu heyecanı, okuyucularına da vermeyi, onları bir kız ile erkek arasında gerçekleşen sevgi atmosferine çekmeyi ve o ana kadar görülmemiş bir doluluk ve yoğunlukla olaya katma duygusunu uyandırmayı³⁶ amaçlamıştır:

"Sevgilim Bâsim, Şam..... Ağustos.....

Mektubunu okudum, sana olan duygularım kabardı, Aynu'l-Kirş'ta yürüme ve apartmanın etrafında dönme dışında bir şey yapamadım. Apartmana girdim, dairenin önüne vardım, zili çaldım. Kimsenin çıkmayacağını biliyordum, sen uzaktasın, uzaklarda.. Bununla beraber zili çaldım, uzun boyun, alnına dökülen saçların, gülen gözleriyle açmanı bekledim... Ah! Gelmesi imkansız birinin, yanında olmasına ihtiyaç duyma hissi ne acı bir hissen.... Nataşa"³⁷

Bu romanın konusu genelde Bâsime ile Süleyman arasında gelişen aşk ilişkisini ve karakter gelişimlerini konu edindiği için çok detaylı mekan tasv-

35 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, 76-80.

36 Ian Watt, "Gerçeklik ve Romansal Biçim", Ian Watt-Roland Barthes *Roman ve Gerçek Etkisi*, Çev. Mehmet Sert, Corpus, İstanbul, 2002, s. 37; el-'Uceylî, *Eşyâ Şahsiye*, s. 237.

37 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, s. 172-174.

İrlerine pek rastlamamaktayız. Mekân tasvîrleri, karakterlerin duygusallıklarını, yaşam tarzlarını yansıtmada aracı olması için kullanılmıştır. Süleyman ile Dr. İlyas'ın Bâsime'yi evinde ziyaretlerinde oturdukları oda tasviri, buna güzel bir örnektir:

“İkisinin içine girdikleri oda, bekâr bir gencin evindeki misafiri karşılama odası gibiydi. Kenarlarında alçak koltuklar, ortasında konforlu bir divan, duvarlarında uzak ülkelerden manzara resimleri vardı. Odanın köşesindeki masanın üstünde güzel ciltli birkaç kitap duruyordu. Bir resim Süleyman'ın dikkatini çekti, kalktı onu incelemeye başladı. Renkli bir filmdi, alttan aydınlanan bir çerçeve içine konulmuştu ve masanın üstünde, odanın her tarafından içindeki resmin görülebileceği şekilde dikey duruyordu. Resim, evin kızı Bâsime'nindi. Mavi bir elbise giymişti, boynunu altın zincir süslüyordu. Otlar içinde sol eline yaslanarak oturuyordu, arkasında da senaber ağaçları vardı.”³⁸

el-'Uceylî bu tasvîr ve sahnelemelerinde diğer bölümlerde de irtibatı sağlamıştır. Süleyman'ın Bâsime ile ikinci defa gittiği Beyrut seyahati esnasında, Bâsime onu senaber ağaçlarından oluşan bir koruya götürür. Süleyman bu koruyu tanıır, burası onun odasında duran fotoğrafını çektiği yerdir (s. 136).

Yazar mekân tasvîrlerini kısa geçiştirmekle birlikte, Bâsime, Suâd, Hiyâm gibi bayanları her karşılaştığı andaki halleriyle tasvîr etmeye özen göstermiştir:

“Bâsime bu akşam ince siyah çizgilerle küçük kareciklere bölünen sarı bir elbise giymişti. Güzel ince çizgi gibi uzayan kaşları altında gözleri de uzamıştı. Arzu uyandıran dolgunluğu ile bakışları çeken dudaklarında hafif ruj vardı. Sarı elbisesine sarılı endamı, elbisenin altından dolgun bacakları görünse de zarifti. Bâsime bu akşam Süleyman'ın gözünde aşık olunacak bir kızdı...” (s. 42)

Romandaki tasvîrler detaylar içermese de iyi bir gözlem ürünü olup romana canlılık kazandırmakta, anlatılan durumu okuyucunun hissetmesine aracı olmaktadır. el-'Uceylî romanın bir ayrıntı sanatı olduğunu³⁹ göstermek, bazen duruma gerçeklik kazandırmak için küçük ayrıntıları bile kaçırمامıştır. Süleyman Atallah otomobiliyle kaza geçirdikten sonra yaralı halde Dimaşk'a gelmeyi başarır. Evine çıkar, lavaboya gider, ellerini yıkar. Otomobilini tamir ederken tamircinin yağlı ve paslı elleri otomobilinin direksiyonunu boyamıştır, sürüş esnasında bu yağ ve pas onun ellerine yapışmıştır (s. 17).

Anlatıcı sürekli olarak baş kahramanların peşinde gezer, onların gördüklerini bize anlatır, hissettiklerini bize hissettirmeye çalışır. Süleyman'ın Bâsime ile birlikte yaptığı ilk seyahat tasviri Amerikan filmlerinde geçen sevgililerin seyahatlerini andıran bir tarzda sunulmaktadır. Otomobil bu seyahatte önemli bir dekor aracıdır (s. 84). Her iki kahraman seyahat boyu birbirlerine karşı hisler beslemekte ancak bunları gizlemektedirler:

“Bâsime bu sabah elmas renginde yazlık bir elbise giymişti. Başına üzerinde kırmızı çizgiler olan hafif yeşil bir mendil bağlamıştı. Çıplak kolunun birini otomobilin kapısına dayamış, rüzgarın okşamalarına bırakmıştı, başını

38. el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, s. 42-43.

39. Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, s. 97.

koltuğa yaslamış tüm benliği ile Süleyman'ı dinliyordu. Şam'a gelen ve gidenlerden bu güzel yolda ilerleyen lüks bir otomobil içinde sadece bu iki genci, Bâsime ve Süleyman'ı görenler, bu otomobil içinde aşk yolculuğunda iki genci görmüşlerdi."⁴⁰

Süleyman Atallah ve Bâsime'nin birlikte gezdikleri mekanlar zinciri ihmal edilmemiştir. Şam'ın tüm semt, cadde ve mahalleleri günümüzde de hâlen taşıdıkları gerçek adlarıyla anılmıştır. Bâsime'nin oturduğu lüks semt Muhâcirîn, el-Merce meydanı, Ebû Remâne, Kâsiyyûn, Hicaz İstasyonu, Berdâ, Sâlihiye, Hamîdiye Çarşısı, Şâriu'n-Nasr, Dervîşiyye, Şâriu'r-ravzâ, Süleyman'ın oturduğu Aynu'l-Kırş gibi birçok semtin adı romana taşınmıştır. Beyrut, sevgililerin flört ettikleri, gizli aşkların yaşandığı, gazino ve meyhanelerinde içkilerin içilip dansözlerle vakit geçirildiği mekan olarak öne çıkmıştır. Süleyman'ın beldesi, kasaba siyaset çekişmelerinin, cahil halkı aldatan, onları dolandıran düzenbazların mekanı olarak ele alınmış ve bunu yansıtan tasvirlerle yer verilmiştir.

Taşra insan tipine örnek olarak romanına dahil ettiği Ebû Amşe ile ilgili tasvirleri gerçekçidir ve bu tipin duygu ve düşüncelerini, yaşam biçimini yansıtacak şekilde başarılıdır. Beldesinde Süleyman'ı destekleyen halk güvenlik görevlisi komiser İsmail'den şikayetçidirler ve onu sürdürmesini isterler. Onların yanında nüfuzunun sürmesi için onu sürdürmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bu tür işlerle meşgul olmayı inandığı değerlere aykırı bulur, ikilem içinde kalır. Bu şark siyasetinde idealist siyasîlerin içine düştükleri bir durumdur. Sonuçta Ebû Amşe'yi kullanarak bu görevliye bir tuzak hazırlar. Ebû Amşe'nin dağınık saçlarını tıraş ettirir, bıyıklarını düzelttirir, şalvarını çıkarıp ona kendi takımlarından birini giydirir, boynuna kravat takar. Ebû Amşe kravat takmasını bilmediği için işi bitinceye kadar çözmemesini ister. Onu Şam'a emniyet genel müdürünün yanına gönderir. Bu kıyafeti gideceği yerde itibar görmesi için yapar. Gerisini Ebû Amşe anlatır:

-Üstat, mesele zor olmadı. Kapıcıya bizim komiserin adını söyleyince kapıları sonuna kadar açtı. Beni halı ve ipeklerle döşeli odaya aldı. Biraz sonra beyefendi şerefliendirdi. O girince korktum. Bu İsmail'in reisi. Burada İsmail'in adının anılması hepimize korku salıyor, reisinden nasıl korkmayayım. Korkumdan yutkunmaya çalıştım ama kravattan yutkunamadım. Cebimden yeşil liraları çıkardım tabağa koydum. İki değirmenimin olduğunu, üçüncüsünü yapmaya ruhsat almam için İsmail'in sizi ve kendisini görmemi gerektiğini söylediğini anlattım. Onunla anlaştık. Size düşen bin beş yüz dinarı da Şam'a gelmişken kendim vereyim diye geldim, buyurun, dedim. Önce sustu. Sonra avanta listesine baktı, İsmail'den gelen avanta listesinde benim adımı göremeyince onun para kaçırdığını sandı, kanı beynine fırladı. Emir ben gelmeden önce ulaşmış."⁴¹

Süleyman ona kravatın nerede diye sorunca, cebinden çıkarır, bağı bozulmamış, boyuna geçen kısmından kesilmiştir. Süleyman 'buna ne oldu?' deyince Ebû Amşe: "Gece otele gittim, elbiselerimi çıkardım. Kravatı çözemeyince gömlekle yattım. Ertesi gün çarşıya giderken bir berbere uğrayarak

40 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, s. 83-84.

41 el-'Uceylî, *Bâsime Beyne'd-Dumû'*, s. 167-168.

kestim. Ondan sonra 'Dünyada temiz hava varmış, insanın ciğerlerine afiyetle giriyormuş be' dedim." (s. 168).

el-'Uceylî gençlik yıllarında şiirle meşgul olmuş ve bir dîvan yazmıştır. Şiirle içli-dışlı olmasının verdiği kabiliyetle⁴² tüm eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de akıcı, yormayan, anlaşılır fasîh Arap dilini kullanmıştır. Anlatım tekniği içinde başvurduğu diyaloglarda ve mektup üslûbunda halk diline yer vermemiş, okuyucunun daha çok dikkatini çekebilecek kısa cümlelerle anlatım yolunu tercih etmiştir. Yazar halkı şimdiki değer, milleti ise sürekli bir değer görür. Millet sürekli bir değer olduğu için, bu milleti var eden fasîh Arapça ile yazmak, onun düşüncesine göre sürekli var olmayı, bölgeler ve iklimler arasında var olmayı sağlamaktadır⁴³. Bu sebeple romanda mahalli dili hiç kullanmamıştır. Yabancı kelime kullanımı neredeyse yok denecek kadar azdır. Asphalt, mekanik, vinç, madam, gazino, telefon, kato, orkestra (s. 12, 13, 14, 70, 138) gibi fasîh Arapçada kullanımı olan yabancı kelimelere yer vermiştir.

Roman içinde ilmî literatür önemli bir yer tutmuştur. Meslek olarak hekimlikle meşgul olan yazar, karakterlerinden birini doktor olarak romana dahil etmiş ve ona birçok tıbbî bilgiler anlattırarak, tıp literatüründen bahsettirmiştir. el-'Uceylî edebî eserlerinde ilmî dile yer vermeyi Arapçaya servet kazandırma, ifadeyi zenginleştirme yönünden yararlı bulmuştur.⁴⁴ Karakterlerinden Dr. İlyas'a kansere yakalanmış bir hastasının hastalık aşamalarını anlatırken, iş'â'u'r-radyum, el-mu'âlece bi'z-zurre, halâyâ's-saretân, el-musekkinât el'âdiye, morfin, nuhâhu's-şevkî, el-baslatu's-sîsâiyye, fizyoloji, istihdâu'l-iş'âî (radyostezi) (s. 122, 125, 212, 213, 215, 216) gibi birçok tıbbî terimlerden bahsettirmiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi, hasta durum raporlarına benzeyen tıbbî bilgiler içeren bölümleri, romanı edebî havasından uzaklaştırmıştır.

Şonuç olarak; Uceylî'nin bu romanı karakter romanı ile dram romanını birlikte temsil etmektedir. Süleymân Atallah'ın karakteri romanın başından itibaren öne çıkmıştır. Aynı şekilde Bâsime de net ve açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Olayların seyri bu iki kahramana yeni şahsiyet kazandırmakta, psikolojileri değişmektedir. Yazar Basime'ye, Süleyman'ın veya ileri çıkmaya muktedir görülen bir gençliğin buhranını sergileme görevini vermiştir. Bu sebeple romanda bir karamsarlık havası hakimdir. Yazar modern toplumu yönetmeye layık gördüğü bir kesime ışık tutmuş, eleştirmiş, ancak alternatiflere fazla yer vermemiştir.

Uceylî tüm kahramanlarını, olay kurgusunu, mekânı, bildiği, tanıdığı Arap muhitinden seçmiştir. Gerçek, canlı örnekleri sunmada başarılı olmuştur. Romanın hiçbir olayına karışmamış, hiçbir şahsa meyil göstermemiştir. Roman, Süleyman ve Bâsime'nin mensup olduğu yeni nesli parçalayan ruhi sıkıntılarını açığa çıkarmada başarılı olmuştur.

42 Fethi Naci, *Türk Romanında Ölçüt Sorunu*, s. 279.

43 el-'Uceylî, *Eşvâ Şahsiye*, s. 60.

44 el-'Uceylî, *Eşvâ Şahsiye*, 28.